

SYMPO

Talán igaza van Tolnai Ottónak, hogy hagyni kellene már a *Symposion*nal való foglalkozást, az interjúkat, tanulmányokat, konferenciákat, mert kontraproduktívvá válik az a szövegmassza, ami képződik a folyóirat – a megjelent számok és az egykori események – körül. Valóban, az egykori folyóiratszámok ugyan föllelhetők, olvashatók, nézhetőek, lapozhatóak, de ha tapintjuk is akár, és nem az *exsymposion.hu* oldalon lévő digitalizált anyagot görgetjük a monitorunkon, akkor is már csak számos erősen megkövült szövegrétegen keresztül tudunk kapcsolatot teremteni velük. Még az egykori alkotók, a *Symposion*-mozgalom résztvevői is természetesen másként olvassák egykori saját történetüket. A reflexió immár a tárgy elé áll, és kitakarja.

De mi van akkor, ha a reflexió maga is a tárgy része? Ha a tárgy épp ez, az egyszer megkezdett és azóta folytatott beszéd?

Számunk abból az igényből nőtt ki, hogy beszéljünk az *Új Symposion* folyóirat történetének alakítóit, tanúit, azokat, akiknek személyes tapasztalataik vannak a folyóirat működésének időszakaiból, valamilyen képp alakították és legalább önmaguk számára értelmezték az eseményeket, a vajdasági magyar kultúrán belülről érzékelték a *Symposion*-mozgalom jelenlétét. A folyóirat története iránt valóban tartós érdeklődés mutatkozik, és sok a folyóirat körüli beszéd. Ugyanakkor sok fontos beszéd pótolhatatlanul elmaradt. Pedig régóta terveztük egymástól függetlenül is, Bozsik Péter azt, hogy végig kellene járni egy mikrofonnal az első generációt, én meg, hogy el kellene készíteni Szajbély Mihályék *Rózsaszín flastrom – Beszélgetések vajdasági írókkal* című könyvének valamiféle folytatását. Talán ez is a *Sympo* utótörténetének jellemző része, a szétszóratás, az erők szétforgácsolódása, s ugyanakkor a visszatérő igény valaminek a helyrehozására, rendbe tételére, végigvitelére. A hiányokat nyilvánvalóan ez a szám sem fogja betölteni, de azt gondoltuk a tervezésekor, hogy egy ilyen interjúgyűjtemény egy pillanatra összehozza a beszélgetést, a szümpozsziót, és eközben szóhoz juttatja azokat is, akik eddig nem vagy keveset beszéltek, illetve láthatóvá, láthatóbbá teszi legalább a hiányokat, elhallgatásokat, leegyszerűsítéseket, utólagos konstrukciókat.

Az *Új Symposion* folyóirat és a *Symposion*-mozgalom a vajdasági magyar kultúra távolról is fölismerhető alakzata, ugyanakkor távolról sem homogén történet. A legendán túl a történetben is számos törés mutat-

kozik, illetve egy-egy szerkesztőségben belül is húzódtak törésvonalak. Az interjúk felmutatják, de legalábbis érintik a belső feszültségeket, s azt is, hogy hogyan fértek meg egymás mellett a folyóiratban, egy-egy szerkesztőségben az egymástól távoli és távolodó gondolkodásmódok, ízlések, de azt is, hogy az esztétikai, ízlésbeli vagy politikai ellentétek hogyan alakították a folyóirat és a vajdasági magyar kultúra történetét. Korántsem szeretnék ahhoz az erősen retorizált fordulathoz menekülni, hogy a *Symposion* értékét épp az adta volna, hogy megfértek benne az egymással ellentétes nézetek is, mert egyrészt igaz, hogy termékeny belső és külső viták jellemezték a *Symposion* mellékletet és az *Új Symposion* folyóiratot is, de a főáram belső ellenfelei mindig azon kívül kerestek szövetségeseket; ugyanakkor ebben a gondolatszerkezetben az mégis elmondható, hogy az egész vajdasági magyar kulturális térben a vitákkal, szembenállásokkal a hatvanas évek „kegyelmi” időszakában példát adtak arra, hogy lehetséges nyilvános konfrontáció, hogy az irodalom és a művészetek nemcsak a gyönyörködtetés langyosságát jelentik, hanem radikális cselekvést, a beállt, korrupttá vált viszonyokkal való szembeszállást is.

A beszélgetések belső dinamikája, spontaneitása, viszonylagos szerkesztetlensége lehetőséget ad arra, hogy akár a beszélő, akár a kérdező szándékain túl is rávilágítson homályban maradt vonatkozásokra. De ugyanígy tanulságos és kifejezetten szép a beszélgetések szövedékén az a mintázat, amelyet a különböző téves emlékezések szőnek, ahogy az egykori aktőrök nem emlékeznek már időrendre, évekre, szerkesztőségi konstellációkra, és összecsúsznak különálló események. Sokszor a gondolkodás kiindulópontjai, szemléleti, ízlésbeli meghatározottságok távolítják el egymástól a visszaemlékezéseket, alakítják a szelekciót és az elrendezést, és befolyásolják az események interpretációját.

Ákárcsak a korábbi interjúkból, ezekből a beszélgetésekből is sok minden kiolvasható a tényeken túl. Nem megkerülhető, hogy kikkel folytak most beszélgetések, és kikkel nem. A szám kezdeményezése első sorban ahhoz kötődött, hogy az idősebb nemzedék fogyatkozó tagjait faggassuk. Fehér Kálmán, Bányai János, Gerold László gyors egymásutánban bekövetkezett távozása döbrentett rá bennünket arra, hogy túl sokáig vártunk ezzel a nem könnyű feladattal. Tolnai Ottó és Végel László azok közé tartoznak, akik számos alkalommal beszéltek, írtak a *Symposion* történetéről. Ők erre hivatkozva határozottan elhárították kezdeményezésünket. Domonkos István a betegsége miatt tartott távol bennünket magától. Hiányzik Major Nándor, aki nem volt ugyan *symposion*, de a vajdasági magyar kultúra, kultúrpolitika és politika rendkívül befolyásos alakja volt az *Új Symposion* működésének teljes időszaka-

tolnai
ottó

wilhelm-
dalok

(péché józsef
festménye és
munkafotói
alapján)

párizs, 1977. július

„Ha megvalósítottam minden emlékedet – ha el tudom szorítani a torkodat –, megfojtalak.”

Rimbaud:
Mondatok

1.

a palkányflogó csattant
nem tapsoltak
szeretem amikor tapsolnak
amikor véresre tapsolják a tenyerüket
amikor az erős ütésektől lerepűnek az ujjak
a palkányflogó csattant a kamrában
ki tapsolna
ki tapsolna a kamrában éjjelkor
ki tapsolna véresre a tenyerét éjjelkor a kamrában
ki tapsolna olyan nagyon hogy lerepűnének az ujjak
éjjelkor a kamrában
a palkányflogó csattant
nem tapsoltak
ki tapsolna
szaladók így szűzanya meztelen hogy kiszabadítsam
jobb ha még visszavonszolja magát az övei közé
jobb ha az övei között rothad meg
nem tapsoltak
szeretem amikor tapsolnak
én még sosem tapsoltam
szaladók így meztelen
így szűzanya meztelen
én még sosem láttam a szűzanyát meztelen
még sosem láttam a szűzanya meztelen
én még sosem láttam
szaladók így meztelen
de lecsapta a hátsó részét

kában. Ő most sem vállalt beszélgetést, ahogy a korábbi években is elutasította a megszólalást ezekben a témákban. És több volt sympóshoz nem jutottunk el, vagy nem találtunk hozzá alkalmas beszélgetőpartnert. A Sziveri-szerkesztőség utáni időszak szerkesztőivel már nem folytattunk beszélgetést, a lap története ugyan folytatódott 1983 után is, de a Symposion-mozgalom folyamatossága megszűnt.

Ezek a mostani beszélgetések rég megkezdett, részben elhalt, megszakított, abbamaradt beszélgetések folytatásai. Nem csupán a most feltett kérdésekre válaszolnak, ahogy maguknak a kérdéseknek is megvannak a maguk előzményei. Lehet ez az összeállítás bevezetés is az *Új Symposion* történetébe, de mindenképp igényli a hozzáolvasást, már csak a kimaradt, elmaradt megszólalások okán is. Számos korábbi interjú, vallomás, dokumentumgyűjtemény képezi elérhető szövegelőzményét, Bosnyák István több dokumentum- és vallomáskötete (*Szóakció I–II., Politikai Symposion a Délvidéken* stb.), Vékás János több helyütt megjelent, illetve felhasznált dokumentumai (a *Magyarok a Vajdaságban* sorozata, az *Utak 1–2.*), Csorba Béla és Vékás János dokumentumgyűjteménye, *A kultúrtanti visszavág*, a szegedi egyetemisták és mentoruk, Szajbély Mihály által készített *Rózsaszín flastrom* című kötet interjúi a 80-as évek második feléből, Végel László számos, Bányai János kevés és szűkszavú megszólalása és mindenekelőtt a Tolnai Ottóval készült sok-sok interjú, riport, továbbá a *Költő disznózsírból* monumentális emlékrekonstrukciója – és hosszan folytathatnám a sort. Tolnai Ottó *Költő disznózsírból* című kötetének főleg a 3. fejezete, a *Rubintos gyűrű* foglalkozik a *Symposion*nal, nyilván nem véletlen, hogy ez a legterjedelmesebb, voltaképpen önmagában könyvnyi fejezet, ráadásul számos befejezetlen közléssel, elvarratlan szállal. Emlékezésáradata, asszociációs hálózata, utalásai, hivatkozásai meg sem kísérlik valamiféle teljes kép, egységes magyarázat létrehozását, inkább annak a mozgalmasságnak, tevékeny keresésnek, az élet és irodalom csinálása kalandjának az izgalmát, izzását, eksztázisát próbálják megérezkíteni. Irodalmilag jóval kevésbé megmunkált, az élőbeszéd esetlegességeit jobban őrzi Vékás Jánosnak Tolnaival folytatott 1988. tavaszi beszélgetése, de ugyancsak megidéződik benne az a nyugtalan mozgalmasság, amely az alapítás időszakára és az ezt követő évekre jellemző volt, és a beszélgetőtárs kérdései nyomán határozottan körvonalazódik az a kisebbségi komplexus nélküli viszonyulás az irodalom és egyáltalán a szellemi élet közösségi megnyilvánulásaihoz, ami a *Symposion*-mozgalom teljesen újszerű jellemzője volt Vajdaságban. Ez a több ülésben folytatott beszélgetés a maga tényszerűségében, esetlegességeivel voltaképpen hitelesíti a *Költő disznózsírból* többször átdolgozott, a csipkeverés aprólékoságával megmunkált prózáját.

Az itt közölt beszélgetések közti ellentmondások, a *Symposion*-történetnek a jelen beszélgetésgyűjteményen kívül még inkább megnyilvánuló eltérő interpretációi igazolják azt a történetelméleti tudást, hogy nincs egyetlen történet, hanem sok egymás mellett, egymáson futó és folyamatosan alakuló narratíva van. A beszéd fenntartása, ezeknek a narratíváknak az alakulása arra mindenképp jó, hogy mozgásban tartsa a *Symposion*-hagyományt, hogy ne merevedjen bele a róla kiala-

kult közhelyekbe, megrögzült sémákba, érzéketlenül arra az élő alakulásfolyamatra, napi állandó létmódra, ami létrehozta a *Symposiont*, és amit létrehozott a *Symposion*. A *Symposion*ról szóló beszéd újra és újra visszakanyarodik az irodalom és a politika viszonyához, a közösségi felelősségvállalásról alkotott eltérő elképzelések jegyében. Túl sok és súlyát tekintve túl könnyű megszólalás és értelmezés kapcsolódik egy-egy markáns törésponthoz, a betiltott számokhoz, leváltásokhoz, amelyek még azokat a közvetlen és a vajdasági magyar kultúra szempontjából megkerülhetetlenül fontos irodalmi-kulturális-közéleti cselekvéseket és produktumokat is kitakarják, amelyek magukat a fordulópontként megjelölt eseményeket kiváltották. A prekoncepciózus megközelítésekben nem látszik az a működésmód, kultúrateremtő potenciál, amelyet a napi szinten vitt szerkesztőségi élet jelentett, elvesznek az egyes számok, pontosabban minden egyes szám megjelenésének eseményszerűsége, az olyan publikációk fölrázó egyedisége, mint a még az *Iffúság* című hetilap mellékletét képező *Symposion* 1963. február 7-i számának *Új versek* felcímmel ellátott, három szövegből álló összeállítása: Tolnai Ottó *Doreen 2*, Ladik Katalin *Az androgyn* és Domonkos István *Kontrapunkt* című versének közös megjelenése. Bosnyák Istvánnak a *Szóakció II.*-ben publikált, 1963. március 7-i naplójegyzete nem is feltétlenül a leírtak közvetlenül igaz vagy érzékeny olvasást jelző voltával tanúskodik erről, hanem az összeállítás megjelenésének megszólalásra készítő pillanataról vall hitelesen és érzékletesen. Ilyen típusú közvetlen tapasztalatok közvetítését is reméltük ettől a számtól, voltaképpen folytatva azt a munkát, amit a Koncz Istvánnak, Domonkos Istvánnak, Sziveri Jánosnak, Ladik Katalinnak, Végel Lászlónak, Tolnai Ottónak, az egykori *Symposion*-szerkesztőknek szentelt vagy akár a Jel Színház vagy a Bácska tematikájú számainkkal eddig is végeztünk.

Ami egyik nap megtörtént, leíródott, az olvasók elé került, intézményként létrejött, az már realitásként tovább hatott, arra a továbbiakban már építeni lehetett – vagy éppen akadályként meg kellett vele küzdeni. Nem minden előzmény nélkül jött létre a *Symposion*, működésének következményei azonban még az előzményeknél is nyilvánvalóbbak. Jelentős részben a *Symposion*-mozgalom nyomán jött létre a vajdasági magyar regionális kultúrának egy olyan, viszonylag sűrű és sokszínű szövete, amilyen a *Symposion*-mozgalom nélkül minden bizonyosan nem jött volna létre, másképp jött volna létre. Nem tudjuk, mi lett volna, ha nincs a lapindítás lehetőségének kegyelmi időszaka – de az egyáltalán nem látszik szükségszerűnek, hogy két évtized alatt ennyire számottevő és hatni tudó, differenciált regionális kultúra jöjjön létre ebben a félmilliónál kisebb, az anyaországi kultúrától meglehetősen elszigetelt, a többségi kultúrákkal a dialógust egyoldalúan, nem könnyű pozícióból próbálgató közösségben. A kultúra több szférájában is hatottak ezek a kezdeményezések, és ha az egész jugoszláv térségben nem is váltottak ki közvetlenül mérhető hatást, de túlmutattak a vajdasági magyar kisebbségi kultúrán, és hozzájárultak azokhoz az intenzív kulturális mozgásokhoz, amelyek Újvidéket egészében jellemezték és felismerhetővé tették a modern művészetek terén. Ennek a közegnek a *symposionisták* nem szemléelői, hanem tevékeny alakítói voltak.